

КУСТАРНИЦТВО РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. І В СРСР У 20-ТІ РОКИ ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ

Досліджено проблему кустарництва в офіційній економічній стратегії царського самодержавства наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. і радянської влади в 20-ті роки ХХ ст. Виявлені основні етапи діяльності дореволюційних і радянських органів влади щодо дослідження й розвитку кустарної промисловості. Установлені найбільш важливі напрями їхньої роботи в цій області, дана характеристика правового поля, в рамках якого функціонувала кустарна промисловість у розглянутий період. Показані труднощі й протиріччя в організації роботи дрібної промисловості дореволюційними й радянськими органами державної влади.

Ключові слова: кустарна промисловість, органи влади, кооперація, нова економічна політика.

Исследовано проблему кустарничества в официальной экономической стратегии царского самодержавия в конце ХІХ – начале ХХ вв. и советской власти в 20-е годы ХХ в. Выявлены основные этапы деятельности дореволюционных и советских органов власти по исследованию и развитию кустарной промышленности. Установлены наиболее важные направления их работы в этой области, дана характеристика правового поля, в рамках которого функционировала кустарная промышленность в рассматриваемый период. Показаны трудности и противоречия в организации работы мелкой промышленности дореволюционными и советскими органами государственной власти.

Ключевые слова: кустарная промышленность, органы власти, кооперація, новая экономическая политика.

In this article author investigates a handicraft problem in official economic strategy of imperial autocracy (at the end of ХІХ – the beginning of ХХ с.) and the Soviet authorities (in the 1920s). The Author reveals the basic activity stages in research and cottage industry development of pre-revolutionary and Soviet authorities. The author establishes the most important directions of their work in this area. Also he defines the legal field functioning of the cottage industry. The author shows difficulties and contradictions in the work organization of the small industry during these periods.

Key words: handicraft industry, authorities, the cooperation, new economic policy.

Історія суспільства являє собою історію складових його соціальних груп. Однією з найбільших груп наприкінці ХІХ – першій третині ХХ ст. були дрібні виробники. На сучасному етапі пошуку шляхів господарського розвитку України, звернення до різних варіантів подолання ринкових катаклізмів, вітчизняний досвід підходу держави до дрібно-товарного виробництва наприкінці ХІХ – 20-х років ХХ ст. може бути досить продуктивним. Дослідження проблеми кустарництва в офіційній економічній стратегії царату і радянської влади наприкінці ХІХ – першій третині ХХ ст. представляється нам дуже своєчасним. Ретроспективний погляд, заснований на аналізі фактичного матеріалу, дозволяє виявити роль держави в питаннях регулювання дрібно-товарного виробництва, по праву оцінити переваги та недоліки економічної політики кінця ХІХ – 20-х років ХХ ст.

Опубліковані роботи з теми статті відбивають всю складність і суперечливість процесів, які відбувалися

при виробленні офіційної економічної стратегії царату і радянської влади щодо кустарництва наприкінці ХІХ – 20-х роках ХХ ст. [2; 4; 5; 16; 18]. Ця тема потрапила в коло наукових інтересів ряду авторів [12; 13], але одним із перших окремі сторони проблеми спробував критично розглянути В. І. Ленін [9; 10; 11]. Фрагментарно тема статті порушена в роботі програмно-організаційного характеру [6]. У дореволюційних урядових виданнях [1; 17] дається загальна характеристика роботи державних органів Російської імперії із вивчення й розвитку кустарництва. Правове поле, в рамках якого функціонувала й розвивалася кустарна промисловість наприкінці ХІХ – 20-х роках ХХ ст., відбите в різних частинах Зводу законів Російської імперії [14; 15], а також у нормативно-правових актах радянських органів влади [3]. В різних збірках матеріалів радянського періоду, що готувалися для нарад при вищих державних органах влади [7] і партійних з'їздів [8] охарактеризована роль

кустарної промисловості в економіці СРСР, показана специфіка її розвитку в окремих республіках. Робіт, де всебічно й комплексно вивчається проблема кустарництва в офіційній економічній стратегії царату та радянської влади наприкінці XIX – 20-х роках XX ст. на даний момент не існує. Завдання даної статті полягає в тому, щоб заповнити наявні прогалини.

Метою статті є комплексне вивчення проблеми кустарництва в офіційній економічній стратегії царату і радянської влади наприкінці XIX – 1920-х роках. У даній роботі автор виявляє основні етапи діяльності дореволюційних і радянських органів влади по дослідженню й розвитку кустарної промисловості. Автор встановлює найбільш важливі тенденції їхньої роботи в цій області, визначає і дає характеристику правового поля, в рамках якого функціонувала кустарна промисловість у розглянутий період. У статті автор висвітлює протиріччя в організації роботи дрібної промисловості дореволюційними та радянськими офіційними органами.

Методологія даного дослідження базується на таких принципах, як історизм, об'єктивність, системність. Перший дозволив вивчити проблему кустарництва в офіційній економічній стратегії царату і радянської влади наприкінці XIX – 20-х роках XX ст. як змінний у часі процес. Принцип об'єктивності дав можливість вивчити його в нерозривній єдності з усім комплексом умов соціально-економічного, суспільно-політичного та культосвітнього розвитку країни і її регіонів, розглянувши його в динаміці та з урахуванням конкретно-історичних особливостей. Принцип системності надав можливість простежити взаємозв'язки, виявити взаємозалежність в офіційних поглядах на проблему кустарництва в Російській імперії та в СРСР наприкінці XIX – 20-х роках XX ст.

Кустарною проблематикою офіційні органи влади Російської імперії почали займатися в першій половині XIX ст. Неповні дані про дрібну промисловість, зібрані міністерствами й відомствами Російської імперії в 60-х – у першій половині 70-х років XIX ст., свідчили про велику роль кустарництва в господарському житті її населення. У деяких регіонах країни заняття промислами приносили селянам прибуток, порівнюваний з доходами від землеробства. Загроза землеробству як основі аграрно-общинного устрою життя селян, змусила уряд звернути найпильнішу увагу на дрібнотоварне виробництво [2, с. 3].

Початок цілеспрямованої, систематичної роботи з дослідження й розвитку кустарної промисловості міністерствами й відомствами Російської імперії припадає на середину 70-х років XIX ст. Цю діяльність можна розділити на 3 періоди: з середини 70-х років XIX ст. до середини 80-х років XIX ст. до 1914 р. і з 1914 до 1917 р. У перший період відбувається збір і обробка статистично-економічної інформації про кустарництво, вироблення методів взаємодії і планів допомоги кустарям. У другий період офіційні органи переходять до реалізації намічених програм з розвитку кустарної промисловості. В третій період уряд акцентує увагу на мобілізації дрібної промисловості з метою вико-

ристання кустарів у роботі з виконання військових замовлень.

У 1872 р. питання про дослідження кустарної промисловості було передане урядом у ведення Ради торгівлі та мануфактур, де була створена Комісія з дослідження кустарної промисловості Росії [2, с. 5]. Нею в 1876 р. було запропоновано офіційне визначення предмета дослідження – кустарної промисловості, а в 1874-1877 рр. була розроблена програма діяльності із дослідження кустарної промисловості. Вона передбачала вивчення історії та умов існування конкретних промислів, а також складання переліку необхідних заходів для їхньої підтримки. В 1882 р. Державна Рада Російської імперії визначила бюджет Комісії з дослідження кустарної промисловості в Росії (щорічно по 10 000 рублів у 1882-1887 рр.) [2, с. 9]. Комісія з дослідження кустарної промисловості Росії в 1879-1887 рр. випускала «Праці Комісії з дослідження кустарної промисловості в Росії» [17]. У них міститься матеріал про різні галузі кустарної промисловості в 23 губерніях Російської імперії, а також у деяких європейських державах. Каталізатором діяльності Комісії з дослідження кустарної промисловості в Росії та збирачами інформації для її «Праць» були в основному місцеві кореспонденти із числа ентузіастів-краєзнавців [13, с. 13].

У 1886 р. уряд Російської імперії вирішив перейти від пасивного збору відомостей про кустарництво до планування й організації практичних заходів щодо його розвитку. У 1888 р. питаннями кустарництва починає займатися Міністерство державного майна. Максимальної ефективності в справі розвитку кустарної промисловості воно вирішило досягти за допомогою проведення виставок, організації музеїв і виділення на програми підтримки кустарів кредиту в розмірі 35 тисяч рублів на 3 роки. У 1888 р. воно ввело в офіційне діловодство термін «кустар», тим самим надавши дрібним виробникам юридичного статусу [4, с. 75]. У чинне законодавство було внесено положення, відповідно до якого кустарі звільнялися від сплати збору за право торгівлі й промислів [14, с. 20].

У 1894 р. кустарною промисловістю стало займатися Міністерство землеробства й державного майна, де був організований Відділ сільської економіки й сільськогосподарської статистики. При ньому був створений Кустарний комітет, що курирував усі питання, пов'язані з розвитком кустарництва [15, с. 156-161]. Починаючи з 1894 р., на його потреби було вирішено щорічно виділяти по 80 000 рублів, з 1898 р. – по 100 000 рублів, а з 1904 р. – по 110 000 рублів [4, с. 75]. У 1905 р. кустарною промисловістю починає займатися Головне управління землевпорядження та землеробства, що під впливом бурхливого розвитку ринкової економіки та загострення соціальних протиріч активізувало діяльність з підтримки кустарної промисловості, декларуючи її як найбільш пріоритетну й значиму у своїй роботі [1, с. 139-140]. Фінансування програм розвитку кустарної промисловості збільшувалося, досягнувши в довоєнний період мільйона рублів [12, с. 35].

У 1915 р. Головне управління землевпорядження й землеробства було перетворено в Міністерство

землеробства. В умовах першої світової війни акценти в діяльності Міністерства землеробства в області кустарної промисловості були зміщені з науково-дослідної площини в господарсько-практичну. Всі зусилля були спрямовані, в основному, на організацію поставок кустарних виробів у діючу армію, координацію роботи земств і кооперативних структур у цьому напрямку, прискорення технічної модернізації тих галузей кустарної промисловості, які були максимально задіяні в оборонному секторі [16, с. 19].

Перша світова та громадянська війни, що вдарили, насамперед, по складних виробничих структурах (фабрично-заводська промисловість), призвели до помітного зростання ролі кустарного сектора, особливо у виробництві товарів першої необхідності [18, с. 5]. В історії розвитку кустарної промисловості в 1917-1928 рр. ми виділяємо три періоди. Перший – з 1917 до 1921 р., другий – з 1921 до 1924 р. і третій – з 1924 до 1928 р. В 1917-1921 рр. стосовно кустарної промисловості в більшовиків найчастіше переважав командно-адміністративний підхід, характерний для політики «воєнного комунізму». У 1921-1924 рр., після проголошення непу, починається формування приватного капіталу, його легалізація і збільшення чисельності малих підприємств. У 1924-1928 рр. відбувається стабілізація їхнього економічного становища й зростання виробництва готової продукції. В цілому новий економічний курс радянської влади 1921-1928 рр. мав стосовно кустарів не військово-комуністичний, а спрощено-комерційний підхід.

У 1917-1928 рр. теоретично-методологічною базою діяльності радянських органів влади в області кустарної промисловості стали погляди В. І. Леніна. Він торкався її проблем у численних до- і пореволюційних роботах. Поняття «кустар», «кустарництво», «кустарна промисловість», прийняті в дореволюційній статистиці, В. І. Ленін оцінював як некоректні з наукового погляду. Він указував на їхню розпливчастість і змішання в терміні «кустар» виробників різних категорій: ремісників, кустарів-одинаків, кустарів-середняків з 1-2 найманими робітниками, власників капіталістичних майстерень і домашніх робочих капіталістичних закладів [10, с. 413]. Цей «улюблений прийом» народницької земської статистики виявився на диво живучим і зіграв украй негативну роль у долях кустарів 1920-х років, будучи взятим на озброєння радянськими фінансовими, правовими, профспілковими органами [3, с. 41-54].

Говорячи про дореволюційне ленінське бачення перспектив кустарної промисловості має сенс звернути пильну увагу на «Кустарний перепис 1894/95 р. у Пермській губернії» [11]. У ньому В. І. Ленін висловлює думку, що для кустарно-ремісничого населення характерні висока капіталізація й злидарський рівень життя більшої частини так званих «самостійних» кустарів. Саме ці та пізніші оцінки визначили дореволюційний ленінський погляд на майбутнє кустарного виробництва [9, с. 25]. Після 1917 р. у поглядах В. І. Леніна відбувається відхід від ортодоксально-марксистського погляду на кустарництво. Практика керування народним господарством підштовхувала більшовиків до компромісу із дріб-

ними виробниками, тому навіть в умовах «воєнного комунізму» ними пропонується не експропріація, не стимулювання пролетаризації дрібних виробників, а заходи щодо їхньої підтримки [3, с. 3-4]. Ленінські розробки 1917-1921 рр. після переходу до непу стали основою системи заходів, спрямованих у 1921-1928 рр. на залучення до господарської діяльності, використання досвіду всіх соціально-економічних сил старого суспільства (в тому числі кустарів).

Вищезгадані теоретично-методологічні положення знайшли своє відбиття в нормативно-правових актах (декрети, постанови) радянських партійно-державних органів, що займалися дрібною промисловістю в 1917-1928 рр. Першим з них став уряд у справах кооперації, кустарної та дрібної промисловості («Главкустпром») створений при Вищій Раді Народного Господарства (ВРНГ) навесні 1919 р. У його завдання входило регулювання всіх галузей кустарної та дрібної промисловості [3, с. 20]. Проіснувавши до початку 1923 р. «Главкустпром» був ліквідований, а його функції перейшли до секції по кустарній промисловості при Центральному Промислово-Економічному Керуванні ВРНГ. Наприкінці 1923 р. питання регулювання кустарної промисловості ввійшли в компетенцію Головного Економічного Керування ВРНГ, у складі якого був створений відділ кустарної промисловості. Ці органи були покликані спостерігати за втіленням у життя декретів і постанов центральної влади в області кустарної промисловості й промислової кооперації, складати плани економічних і статистичних обстежень дрібної промисловості, сприяти підвищенню техніки кустарного виробництва шляхом раціоналізації навчальних програм у технікумах, школах інструкторів, показових майстернях, реєструвати об'єднання промислової кооперації, розробляти проекти заходів щодо узгодження діяльності кустарної та державної промисловості [3, с. 21-22]. У цілому робота радянських державних органів з кустарями в 1917-1928 рр. являла собою левацько-правий симбіоз методів. Він із застереженнями допускав розвиток кустарного сектора в економіці, періодично третируючи його. В результаті цього основна маса кустарів у 1921-1928 рр. опинилася в умовах важкого податкового пресу [8, с. 82]. Всі 1920-ті роки відзначені підозрілим відношенням з боку радянських органів керування до самостійних (некооперованих) кустарів як до «нетру-дових елементів» [6, с. 6-7]. Кустарна промисловість розглядалася радянськими державними органами як розсадник приватновласницьких настроїв і анклав дореволюційних трудових взаємин [5, с. 33].

Суперечливість курсу радянських офіційних органів щодо кустарництва виявляється в непослідовності рішень, що приймалися ними. Так, постанова Всеросійського Центрального виконавчого комітету (ВЦВК) від 26 квітня 1919 р. «Про міри сприяння кустарній промисловості» юридично розмежовувало кустарні й дрібні промислові заклади. До кустарного відносилися підприємства, що обслуговуються особистою працею власника та членів його родини, а до інших – підприємства з 5 або 10 найманими робітниками. Але реальна дійсність змушувала видавати нові нормативно-правові акти, що суперечили

прийнятим раніше рішенням. Прикладом може служити декрет ВЦВК від 10 грудня 1921 р., що допускав застосування найманої сили на приватному підприємстві понад 20 чоловік, але при цьому не відмінялася раніше прийнята постанова ВЦВК від 7 липня 1921 р., що забороняла мати більше 20 робітників (не більше 10, якщо праця механізована) [3, с. 3–4, 11–14].

У травні 1921 р. Наркомат продовольства одержав право на роботу з приватними особами (кустарями) і підприємствами (млини, пекарні, маслоробні і т.д.). Радянська держава у своїй господарській діяльності почала активно використовувати кустарну промисловість, залишаючи її в приватній власності. Державні органи (Наркомат продовольства, а пізніше Народний комісаріат Внутрішньої Торгівлі) забезпечували заготівлю й розподіл виробів з державної та особистої сировини, за винятком товарів, включених у спеціальний список (державна монополія). Влітку 1921 р. кустарям було офіційно дозволено продавати свої вироби на ринках у межах списку, що складався, виходячи з переліку товарів державної монополії [3, с. 18]. Кустарна промисловість у 1920-ті роки постачала до Червоної Армії та населенню безліч товарів першочергового вжитку, тому радянська держава намагалася як можна тісніше прив'язати її до державної машини шляхом кооперації розрізних кустарів у великі об'єднання (артілі) [18, с. 180]. У рамках рішення цього завдання на Україні в 1923 р. було створене акціонерне товариство «Кустэкспорт» з основним капіталом 250 тисяч руб. До складу головних акціонерів «Кустэкспорта» увійшли такі офіційні організації, як Укрдвжторг, «Українбанк», ВРНГ УРСР, Харківський Губвиконком а також усі найбільші кустарно-промислові кооперативи, артілі, ощадно-позикові товариства. Через те, що на Україні не було в 1920-ті роки спеціального державного органа по справах кустарної промисловості, «Кустэкспорт» узяв на себе не тільки функції збуту виробів дрібної промисловості України за кордоном, але і їхнього розміщення на ринках республік СРСР, планового постачання кустарної промисловості України сировиною та напівфабрикатами. «Кустэкспорт» був представником кустарів України в центрі, знаходячи у відповідних державних установах заявки на сировину й кредити для них. Ця роль «Кустэкспорта» була схвалена Держпланом УРСР і Українською Економічною Радою. Досвід діяльності «Кустэкспорта» радянськими органами влади визнавався досить цікавим, оскільки дозволяв вирішити завдання об'єднання державних організацій і суто комерційних структур з метою розвитку кустарної промисловості [7, с. 15].

Непоследовність і незавершеність акцій уряду Російської імперії по дослідженню й підтримці кустарної промисловості є наслідком ряду суперечливих тенденцій. Кустарна тема наприкінці XIX – 1917 р. пройшла шлях від незрозуміння до співчуття й підтримки уряду. Воно, декларуючи важливість і

значимість кустарної промисловості для економіки країни, на практиці часто зводило підтримку кустарного виробництва до відвертої демагогії. Дослідникам не відомо жодного випадку, коли царський уряд при наявності реальних економічних розбіжностей між великим і дрібним виробником став би на сторону кустаря. Діяльність офіційних органів влади Російської імперії по розвитку й підтримці кустарної промисловості розвивалася відповідно до конкретних соціально-економічних умов, які склалися в певному регіоні, і диктувалася винятково кон'юнктурою сформованої в ньому суспільно-політичної й соціально-економічної ситуації. Наприклад, у промислово розвинених губерніях (наприклад, Харківській) її мусирування, довге вирішення було необхідно для оптимального включення кустарів-одинаків у структуру монополістичного ринкового господарства регіону та зниження зростаючої міці промислового пролетаріату. Ідеологічно, кустарна тема якнайкраще підходила для рішення цих завдань, тому що була прямо пов'язана із землею і власністю, що забезпечувало рефлексію колективної свідомості більшості селян. Царське самодержавство, акцентуючи увагу на розвитку кустарної промисловості, зміцненні її соціальної бази, епізодичному наданні державних замовлень кустарям, усіма силами намагалося збити зростання боротьби трудящих за економічні, політичні й соціальні права.

Неоднозначна позиція радянських офіційних органів щодо кустарної промисловості свідчила про кон'юнктурне ставлення до них більшовицького керівництва. Необхідність завоювання підтримки в селянсько-кустарних масах у 1917-1921 рр. і нестаток у швидкому відновленні виробництва товарів широкого народного вжитку в 1921-1924 рр. зумовили відносну лібералізацію відношення радянських офіційних органів до дрібних виробників. Надія на їх залучення до радянської індустріалізації пояснює те, що радянські офіційні органи мирилися з існуванням кустарного сектора в 1924-1928 рр. Однак маса розкиданих на просторах країни хазяйновито незначних, індивідуально самостійних, у сукупності малокрованих кустарів не могла дати радянським офіційним органам тієї могутності, що виникала від утримання влади над великою промисловістю в жорстко централізованій державі. Велика промисловість і сьогодні є найбільш переконливим, максимально виразним атрибутом міжнародного авторитету країни, а тим більше була такою в 1920-ті рр., коли прогресивність індустріально-техногенної моделі розвитку взагалі вважалася абсолютною, а вона сама – безальтернативною. Радянський Союз не був виключенням у цьому плані серед інших країн, оскільки йшов у руслі глобальних тенденцій науково-технічного розвитку. Стратегія і тактика радянських офіційних органів щодо дрібного виробництва повністю відповідали необхідності зміцнення адміністративно-командної системи та завершення процесу модернізації країни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Главное Управление Землеустройства и Земледелия. Обзор деятельности за 1914 г. – Пг. : Тип. В. Киришбаума, 1915. – 339 с.
2. Голицин Ф. С. Кустарное дело в России. Т. I. – СПб. : Тип. В. Киришбаума, 1904. – 256 с.
3. Законы о кустарях и артелях. Сборник декретов, постановлений, инструкций, циркуляров и пр. – М. : Право и жизнь, 1925. – 66 с.
4. Колкотин А. Кустарный вопрос в России. Опыт объективного исследования. – СПб. : Тип. Императорского Человеколюбивого общества, 1905. – 164 с.
5. Копалкин В. М. Частная промышленность в СССР. – М. и Л. : ГИЗ, 1927. – 45 с.
6. Кустари-одиночки и их организация. – Л. : Изд-во общества кустарей-одиночек всех профессий, 1925. – 44 с.
7. Кустарная и ремесленная промышленность национальных республик. Материалы к совещанию при ВСНХ СССР по вопросам кустарной промышленности союзных национальных республик и областей. – М. : Центральное Управление печати ВСНХ СССР, 1926. – 45 с.
8. Кустарно-промысловая кооперация в системе народного хозяйства СССР: сборник материалов к XIV съезду РКП(б). – М. : Изд-во Всероссийского союза промысловой кооперации, 1925. – 179 с.
9. Ленин В. И. Марксизм и ревизионизм // ПСС В. И. Ленина. 5-е изд. Т. 17. – М. : Изд-во политической литературы, 1968. – С. 15–26.
10. Ленин В. И. Экономическое содержание народничества и критика его в книге г. Струве // ПСС В. И. Ленина. 5-е изд. Т. 1. – М. : Изд-во политической литературы, 1967. – С. 347–534.
11. Ленин В. И. Кустарная перепись 1894-1895 гг. в Пермской губернии и общие вопросы «кустарной» промышленности // ПСС В. И. Ленина. 4-е изд. Т. 2. – М. : Госполитиздат, 1951. – С. 329–426.
12. Рыбников А. А., Орлов А. С. Кустарная промышленность и сбыт кустарных изделий. – М. : Тип. П. П. Рябушинского, 1913. – 415 с.
13. Рындинский П. Г. Крестьянская промышленность в пореформенной России (60-80 гг. XIX в.). – М. : Наука, 1966. – 261 с.
14. Свод законов Российской империи. Все 16 томов со всеми относящимися к ним продолжениями. 3-е изд. Т. V. Устав о прямых налогах. – СПб. : Изд. тов-ва «Общественная польза», 1900. – 290 с.
15. Свод законов Российской империи. Все 16 томов со всеми относящимися к ним продолжениями. 3-е изд. Т. I. Свод учреждений государственных. – СПб. : Изд. тов-ва «Общественная польза», 1900. – 259 с.
16. Тарновский К. Н. Организация мелкой промышленности в России в годы первой мировой войны // Вопросы истории. – 1981. – № 8. – С. 18–34.
17. Труды комиссии по исследованию кустарной промышленности в России. Т. I-XVI. – СПб., 1879-1887.
18. Шапиро Д. Кустарная промышленность и народное хозяйство СССР. – М.-Л. : Госиздат, 1928. – 184 с.

Рецензенти: Котляр Ю. В., д.і.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили;
 Пронь С. В., д.і.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

© О. В. Малишев, 2011

Стаття надійшла до редколегії 24.01.2011